вытягивать у своего соперника любую карточку и проверять, знает ли он, как правильно пишется это слово. За правильный ответ начисляются очки.

Результат изменений, наблюдаемых при использовании приемов НЛП в ходе преподавания русского языка, проявляется в нескольких направлениях. В первую очередь, это повышение интереса к русскому языку как учебной дисциплине, благоприятный климат во время урока, ценностная ориентация учащихся на успех. Это проявляется в активной позиции учащихся к мероприятиям, посвященным русскому языку. Повышается интерес к урокам, к примеру, к изучению орфографических правил. Показателем успешности может служить интерес и желание ребят участвовать в различных конкурсах, викторинах, связанных с орфографией.

Наблюдается включенность в работу всех ребят, повышение грамотности у учащихся, в том числе ребят с низкими и средними способностями. С другой стороны, качественный показатель этих изменений замечен в умении применять полученные на уроках русского языка знания в других жизненных ситуациях.

Сянкевіч В.І.
(Брэст, УА «БрДУ імя А.С. Пушкіна»)

ІНСТЫТУЦЫЯНАЛЬНАЯ РЭАЛЬНАСЦЬ І КАТЭГОРЫЯ ПАФАСУ

Рытарычная сутнасць пафасу вынікае з яго дыскурсіўнасці і рэзанантнасці, эмацыянальна-ідэалагічнай накіраванасці, сувязі з формамі грамадскай свядомасці і інстытуцыянальнай рэальнасцю, якая мае суб’ектыўнае маральна-прававое вымярэнне. Названымі рытарычнымі прыметамі інстытуцыянальны пафас адрозніваецца ад стыхіі жывога слова – этычнага кагнітыўнага канцэпту, прырода якога паэтычная. Галоўнай апорай у трансляцыі і станаўленні пафасу маўлення выступаюць іменныя катэгорыі – перш за ўсё, уласныя імёны і асабовыя займеннікі, што тлумачыцца іх суб’ектыўным і ідэйна-прававым патэнцыялам.

Разуменне мовы не толькі як сродку зносін как, але і як культурнай інстытуцыі і ідэалагічнага інстытуту адкрывае перад лінгвістыкай перспектыву вывучэння традыцыйных для моваазнаўства з’яў з пункту гледжання інстытуцыянальнай тэорыі, у якой акцэнт ставіцца на канструяванне сацыяльнай рэальнасці мовай. Галоўную ролю ў такой рэальнасці іграе інстытут імені. З дапамогай мовы чалавек не толькі пасіўна ўпісваецца ў эмпірычную рэальнасць, але і дзейсна пазіцыяніруе сябе ў новай рэальнасці як свядомы член грамадства. Сцвярджэнне ўласнай суб’ектыўнасці і станаўленне асобы не абыходзіцца без фундаментальнага складальніка дыскурсу – пафасу.

Праблема ідэнтыфікацыі ў сучасным свеце паднімаецца на ключавы ўзровень: „zaledwie parę dziesięciolеci temu problem tożsamości bynajmniej nie absorbował naszych codziennych myśli, pozostając jedynie obiektem filozoficznych rozważań. Dzisiaj jednak tożsamość to najgłośniejsza sprawa, o której się trąbi na każdym rogu, gorący temat, który wszyscy mają na ustach" [4, с. 18–19].

Падставай ідэнтыфікацыі асобы выступае катэгорыя тоеснасці. Тоеснасць цалкам належыць анталогіі: *No entity without identity* 'Няма сутнасці па-за катэгорыяй тоеснасці.' [5] Тоеснасць – катэгорыя субстанцыі, а не формы. Чалавек застаецца самім сабой, нягледзячы на тое, што ў розныя перыяды свайго зямнога вандравання яго аблічча мяняецца да непазнавальнасці.

Тоеснасць устанаўліваецца ў адносінах да адзінкавых суб'ектаў і класа –калектыўнага суб'екта. Суб'ект сацыяльных зносін ідэнтыфікуе сябе не толькі як тоесную сабе асобу, але і як члена пэўнага сацыяльнага калектыву. Апорай асабістай і сацыяльная ідэнтыфікацыя выступае катэгорыя пазіцыяніравання. Слова *пазіцыяніраванне* ў існуючых тлумачальных слоўніках рускай і беларускай моў не зафіксавана. Аднак яно актыўна ўжываецца ў сучасных дыскурсах. У сацыяльным жыцці аказваецца істотным тое, як пэўны суб'ект пазіцыяніруе сябе адносна другіх. Без уласнай пазіцыі суб'ект прававых зносін не існуе як аўтаномная адзінка. Катэгорыя пазіцыяніравання іграе вызначальную ролю ў маркетынгавай дзейнасці, калі пэўны юрыдычны суб'ект (напр., кампанія) выбірае такую рыначную пазіцыю для сябе, якая будзе выгадна адрозніваць яго ад становішча канкурэнтаў.

Слова *пазіцыя* набывае адметнае сацыяльна-палітычнае гучанне (*міжнародная пазіцыя дзяржавы*). Атрыбутам гэтага слова звычайна выступае азначэнне *актыўная* (*актыўная жыццёвая пазіцыя*). Пазіцыя для суб'екта – заўсёды "сваё" месца. Гэтае месца можа быць акрэслена: а) як лепшае: *Не, нашаму чалавеку лепшага месца няма, як дома, на сваёй роднай зямлі* (Якімовіч); б) як адпаведнае, напр.: *Ведаць (знаць) сваё месца* – паводзіць сябе адпаведна свайму становішчу, не ўмешвацца не ў свае справы; быць сціплым; в) як вакантнае (нулявое) месца (*Пустое месца* – пра чалавека, ад якога няма ніякай карысці або з якім ніхто не лічыцца): *Сядзіць вось за сталом часамі значны чын. Спрабуй, скажы яму, што ён – пустое месца* (Корбан); г) як значнае ў сістэме , напр.: *На (сваім) месцы* – адпавядае свайму прызначэнню (ТСБМ). "Сваё" месца звязана з адносінамі парадку: *Стаць на сваё месца* – прыйсці ў парадак. Прыкметай парадку з'яўляецца становішча, калі кожны член знаходзіцца на сваім (адпаведным яму) месцы: *Апартуніст. Форменны апартуніст, – з той жа яснасцю, перакананасцю даў азначэнне /Башлыкоў/ Апейку. – Яўна кульгае*

на правую. І відаць ужо – безнадзейна... З такім далёка не пойдзеш у адной упражцы. – Натуральна вынікала далейшае, практычнае: – Не на месцы. Яўна не на месцы (І. Мележ. Завеі, снежань).

Дыскурсіўнае выражэнне асабістай тоеснасці ажыццяўляецца уласнымі займеннікамі. Самым лаканічным перфарматыўным актам маўлення з'яўляецца акт непасрэднага вымаўлення асобай "Я". Гэтым актам канструіруецца ўласная тоеснасць – ажыццяўляецца аўтакрэацыя. "Той ёсць "ego", – адзначае Э. Бенвеніст, – хто вымаўляе ego". Мы знаходзім тут самую аснову суб'ектыўнасці, якая вызначаецца моўным статусам асобы" [1, 268]. Ідэалістычная філасофія, а за ёй і руская граматыка 40-50 гадоў, бачыла ў акце самасвядомасці "я" і ўзнікненні займенніка першай асобы зараджэнне самой катэгорыі імені. "*Я, ты, ён*, бясспрэчна, адносяцца да імені. У граматыках жа нашых гэтыя словы называюць займеннікамі. Хаця вельмі дзіўна ўявіць "я", "ты" займеннікамі – замест якога імені ўжываюцца яны? – аднак само слова займеннік указвае на разрад імені. [2, 267]

Вымаўленне "Я" выступае адначасова ажыццяўленнем маўленчага акта ўласнага пазіцыяніравання. "Я" называе таго, хто гаворыць, і адначасова падразумявае выказванне пра "я": вымаўляючы "я", нельга не гаварыць пра сябе. Той, хто вымаўляе "я", пазіцыяніруе сябе ў якасці ўнікальнай асобы; асабістая ўнікальнасць супярэчыць магчымасці плюралізацыі "Я". Ключавымі пытаннямі ў працэсе канструіравання ўласнай асобы з'яўляюцца пытанні *"Хто я?", "Хто другія?" , "За каго прымаюць мяне партнёры па маўленчай інтэракцыі?"*

Homo institutius (чалавек інстытуцыянальны) – асоба, якая маніфестуе сябе праз "Я". "У "Я" ўвасоблены пафасны патэнцыял, здольны пры неабходнасці рэалізавацца ў дыскурсіўным маўленні. "Praktyki pozycjonowania można więc rozpatrywać również jako pewnego rodzaju akty symbolicznej „przemocy", które dokonywane są za pomocą języka;" [6, 131] напр.: *Слово «я» было самым употребляемым в интервью. Я построил, я дал, я предоставил, я принес... Оно вылетало буквально с каждого сантиметра пленки. Оно важно надувалось, громко кричало, от него исходила громадная тень, в которой копошились все остальные. Все вертелись исключительно вокруг оси этого самого Я* (Народная воля, 20.06.2005).

У практыцы моўнага пазіцыяніравання галоўную ролю іграе катэгорыя імені. Займеннік першай асобы "я" непазбежна суадносіцца з уласным іменем і акрэсленасцю сваёй грамадзянскай пазіцыі ў імені агульным: *– Я, Васіль Шырко, грамадзянін маёй рэспублікі, літаратар і журналіст, буду актыўна ўдзельнічаць у выбарах* (З газет.). Уласнае імя з'яўляецца першым і найбольш істотным самапраяўленнем чалавечага "я".

Уласнае імя, якое стаіць за “я”, падымае чалавека на ўзровень грамадскага жыцця: “Да імені чалавек не ёсць яшчэ чалавек, ні для сябе, ні для другіх; не ёсць суб’ект асабовых адносін, значыць, не ёсць член грамадства, а толькі магчымасць чалавека, абяцанне такога, зародак.” [3, 62] Чалавечае “я” , змяняючыся пад уплывам сацыяльных умоў, разам з ростам ведаў, культуры паняццяў і выхаваннем волі, тым не менш захоўвае ўнутраную цэльнасць і адноснае пастаянства. Дзякуючы наяўнасці некаторых істотных характарыстык структуры духоўнага свету, чалавек застаецца самім сабой.

Уласнае імя супрацьпастаўляецца этычным назвам-дэскрыптывам: *Як тваё імя, якога роду ты? Хто наканаваў табе твой шлях? Таямніц якіх словаў непрастых Адшукаць хацеў у гэтых краях?* (С. Осіпаў, А. Усціновіч). Пытанне *“Якога роду ты?”* прадугледжвае этычную назву. Сутнасць назвы дэскрыптыўная. Рэферэнтам назвы выступае аб’ект (індывід). Назва-дэскрыптыў – гэта метка. Меціцца тое, што актуальна (“тут і зараз”) кідаецца ў вочы. Канкрэтная лексіка, якая называе рэаліі, уся дэскрыптыўная.

Дэнатат імені – суб’ект, які пазіцыяніруе сябе ў ідэалагічным прававым полі. Імя – катэгорыя юрыдычная. Так, Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь гарантуе нам: «право на жизнь, достойные условия жизни и охрану здоровья, образование и труд, отдых и досуг, на свободу личности и защиту, на имя и гражданство, материальное обеспечение (Арт.43).

Імя ідэнтыфікуе суб’екта права не толькі як тоесную сабе асобу, за якой стаіць «Я» (*Я, Іван Пятровіч)*, але і як асобу, якая атаясамлівае сябе з сацыяльна легітымным калектывам (*доктар, настаўнік, журналіст* і да т.п.). Сацыяльнае атаясамліванне выражаецца камітатыўным займеннікам «Мы»: – *Ну, от і ідзі ў еты свой рай! А мы, нібыто, так пажывем! Нам і так непагана!* (Іван Мележ, Людзі на балоце).

Асоба павінна па праву насіць пэўнае імя. Права на імя – філасофская праблема: – *Паслухай, ты, – шэпт Хрысці перарывісты. – У майго сына ёсць імя, прозвішча і імя па бацьку. Ён – Хведар Хведаравіч Жытнік. Разумееш? Мой муж, Хведар Жытнік, які загінуў на фронце, наказаў даць гэтаму дзіцяці сваё прозвішча і імя... І я нікому! Разумееш? Нікому! Нават табе не дазволю*! (Клаўдзя Каліна, Маці і сын).

На ўзроўні мовы практыка пазіцыяніравання рэалізуецца як прыпісванне сабе і партнёрам інтэракцыі розных індывідуальных і сацыяльных атрыбутаў або як пацвярджэнне ці адмаўленне іх. Моўныя сродкі, з дапамогай якіх ажыццяўляецца пазіцыяніраванне, не з’яўляюцца спецыфічнымі. Кожны акт пазіцыяніравання можна з дапамогай мовы рэалізаваць рознымі спосабамі. Аднак усе яны становяцца своеасаблівым

спосабам ідэнтыфікацыі сябе і іншых у сацыяльнай прасторы і заняцця ў ёй акрэсленага месца (пазіцыі). Дыскурсам пазіцыяніравання канструіруецца сацыяльная рэальнасць.

Палымяныя (пафасныя) прамовы не запатрабаваны на ўзроўні слоўнага этасу. У адрозненне ад імені, якое "вешае ярлыкі" на дадзеныя вопыту, слова прадракае і прарочыць, але не наракае. Нараканне ў этычным кантэксце звязана з асуджэннем і абвінавачаннем. Аднак на ўзроўні свядомага быцця нараканне – маўленчы акт, які канструіруе інстытуцыянальную рэальнасць. Эвалюцыйны этас і ціхі роздум мудрага слова змяняецца рэвалюцыйным пафасам з яго канструктыўнай ідэалогіяй. Біблейскі выраз и сотворимъ себѣ имя трактуецца як супраціўны пакоры акт узнясення сябе над светам. Создати себѣ имя – значыць узаконіць сябе як суб'екта права – узвесці ў закон, стаць дачыненым да абсалютнага быцця, якое ўласціва толькі Богу. Нараканне – рэвалюцыйны акт свабоды і станаўлення чалавека як асобы. Гэты акт звязаны з інстытуцыяналізацыяй сацыяльнай рэальнасці. Інстытуцыяналізацыя – пераход ад стыхійнай, спантаннай (неарганізаванай) дзейнасці да ўстанаўлення арганізацыйных структур, якія рэгламентуюць сацыяльную дзейнасць і арганізуюць сацыяльныя стасункі. У гэтай новай рэальнасці адбываюцца падзеі, рэалізуюцца ідэі і сацыяльныя праекты.

У прарочым слове адсутнічае катэгорыя права. Гаворка рэгламентуецца звычаем. Чэснае слова – катэгорыя не юрыдычная. Катэгорыя права ўзнікае ў сувязі з іменем і актам намініравання. Закон выступае гарантыяй годнасці члена грамадства, увасобленай у імені. Слова творыць, але не "дзее" – ім не ажыццяўляюцца акты, якія маюць юрыдычныя наступствы. Слова – благое (*блаславенне, благавешчанне*). Словам здымаюцца пытанні, аднак не вырашаюцца праблемы. Эфект слова "тэрапеўтычны". Слова лечыць, напр., у загаворы, аднак яму бракуе аператыўнай спраўнасці. Антытэза слова і імені ёсць антытэза этасу і пафасу.

Ідэалагічна-пафасная сутнасць уласнага імені актуалізуецца ў перыяды рэвалюцыйных пераўтварэнняў. Імя непазбежна ўсведамляецца ў сувязі з пэўнай ідэяй: *– Цябе як завуць, хлопчык? – спытаўся Марк. – Серафім... – Імя, скажу табе, падкачала: херувімы, серафімы!.. Зайграванне з божанькай... Ты будзеш Сеня. Гучыць па-пралетарску! Сеня!.. А што, добра!* (А.Асіпенка. Лабірынты страху); *Кінамеханік тут фігура! Самі пабачыце. А як яго імя, ніколі не здагадаецеся: Молат. Праўда, Молат Дзмітрыевіч. Самае індустрыяльнае імя ўляпілі бацькі на ўсё жыццё.* (Грахоўскі). Імкненне напоўніць уласныя імёны рэвалю-цыйным сэнсам выразна праявілася ў першыя гады савецкай улады: *Рэўмір* –

Рэвалюцыя міравая, *Марлен* – Маркс і Ленін, *Кім* – Камуністычны інтэрнацыянал моладзі і інш.

Пафас – уласцівасць дыскурсіўная. Ідэалагізацыя слова непазбежна звязана з яго дыскурсіўнай трансфармацыяй. У жыцці адбываюцца знакавыя падзеі – карэнныя грамадскія пераўтварэнні. У розныя перыяды гісторыі ў рознай ступені жыццё непазбежна падвяргаецца ідэалагізацыі, што не можа не адлюстравацца ў мове. Ідэалагізацыя слова адбываецца па меры ідэалагізацыі жыцця. У часы рэвалюцыйных пераўтварэнняў антытэза “паэт і грамадзянін” губляе выразныя контуры. Паэт займае актыўную грамадзянскую пазіцыю, становіцца трыбунам, і яго творы набываюць пафаснае гучанне. Так, заклікам да барацьбы з ворагам гучаць радкі верша Янкі Купалы “Беларускім партызанам!”: *Партызаны, партызаны, Беларускія сыны! За няволю, за кайданы Рэжце гітлерцаў паганых, Каб не ўскрэслі век яны.* Даследаванне маўленчага пафасу знаходзіцца ў рэчышчы фундаментальнай праблемы сувязі мовы і ідэалогіі.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Бенвенист, Э. Общая лингвистика / Э. Бенвенист. – М.: Прогресс, 1974.
2. Виноградов, В. В. Русский язык. Грамматическое учение о слове /В. В. Виноградов. – 3-е изд. – М.: Высш. шк., 1986.
3. Флоренский, П. Имена / П. Флоренский Малое собрание сочинений. – Т. 1. – Москва: Купина, 1993.
4. Bauman, Z. Tożsamość. Rozmowy z Benedetto Vecchim / Z. Bauman. – Gdańsk: GW, 2007.
5. Castaneda, H. P. Identity and sameness / H. P Castaneda // Philosophia, vol.5, 1975, № 1–2.
6. Czyżewski, M. Dyskursy tożsamościowe w nauce i życiu społecznym: odmiany, własności, funkcje // Tożsamość, nowoczesność, stereotypy. – Kraków: NOMOS, 2012.

Сянкевіч М.І.
(Брэст, УА «БрДУ імя А.С. Пушкіна»)

МЕТОДЫКА ПРАЦЫ З ФАЛЬКЛОРНЫМІ ТВОРАМІ «МАЛОГА ЖАНРУ» Ў ПАЧАТКОВАЙ ШКОЛЕ

Вусная народная творчасць на працягу многіх стагоддзяў была своеасаблівым падручнікам жыцця, з дапамогай якога перадаваліся ад старэйшага пакалення да малодшага вопыт і веды, жыццёвая этыка і філасофія. Нікольки не паменшала яе роля і ў пару кампьютарных тэхналогій. Таму заканамерна, што складальнікі буквароў, чытанак, іншых